

En dansk sygeplejerskes ”eventyr” i Serbien i 1915

Af Dorothy Jones d. 24.02.2014

På forsiden af Næstved Tidende torsdag den 1. juli 1915 var et billede af hele holdet som udgjorde 2. serbiske ambulance. De var dagen før, 4 læger og 13 sygeplejersker, taget af sted til Balkan og det var ikke nogen ferietur der lå forud med afslapning, god mad, sol og strand. Oplevelser af en anden slags ventede dem. Danskerne fulgte godt med i verdenskrigen og kunne daglig få en opdatering i aviserne om hvordan det stod til på østfronten og vestfronten. Måske lidt overraskende for os i dag fulgte så nyheder fra den serbiske front. Vist ved de fleste at arnestedet for den Store Krig var i Sarajevo, men meget mere om hvad der skete i denne verdensdel er ikke almen viden nu. Da en af sygeplejerskerne, Fru Soffi Clausen, var fra Næstveds opland og rejsemålet var Serbien var det klart af interesse for borgerne på Sydsjælland. Da hun vendte hjem 4½ måneder senere, var det også forsidestof og spændende og dramatisk var hendes ”eventyr”.

Soffi stående nr.4 fra venstre

Hvem var denne 34-årige gifte sygeplejerske, som rejste den lange vej til en meget fremmedartet kultur og et sikkert møde med krig og ødelæggelse? Udfordringer i sin profession var givet, hun ville pleje krigssårede under forhold hun tvivlsomt ville blive udsat for i Danmark. Som sygeplejerske er lysten til at hjælpe syge og sårede i nød ikke kun en dyd, med en nødvendighed. At rejse ud i verden som hun gjorde for at hjælpe i en krig hendes land ikke deltog i, kræver desuden en eventyrlyst og risikovillighed som få besidder.

Sofie Vilhelmine Clausen, født Tofte, stammede fra Tureby og var uddannet sygeplejerske. Kun ganske få af de ca. 110 sygeplejersker som deltog i de danske hjælpeambulancer var gift. Fra et billede bragt i Næstved Avis senere på året, ved Soffis hjemkomst, kan man se at Soffi har været køn med runde kinder, en flot figur og en feminin fremtoning. Hun har givet været robust og glad af natur, da hun vel hjemme igen, ikke havde "tabt sit gode danske humør" og "Med lune skildrer hun sine eventyr selv om alvoren nu og da lægger et smerteligt drag om hendes mund". Hun kunne have været enke, men hvis manden levede, havde de næppe allerede børn. Hendes private forhold omtales på intet tidspunkt, hverken i artiklerne i 1915 eller i 1932 hvor der også bragtes en artikel om turen til Serbien. Hun var stadig Fru Clausen, nu med butik i Ringstedgade i Næstved, med salg af sygeplejeartikler.

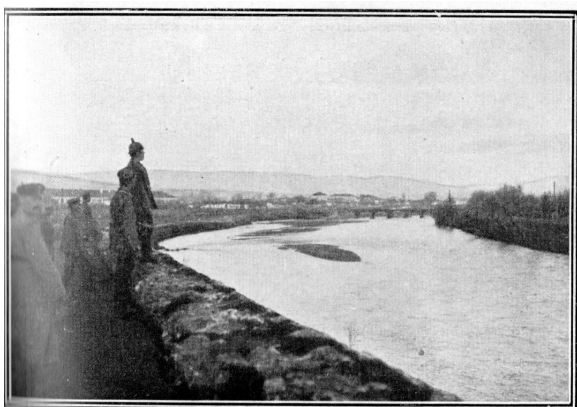

Flere danske sygeplejersker var rejst til Balkanhalvøen under krigene i 1912-13, og rapporterne de sendte hjem blev publiceret i "Tidsskrift for Sygepleje" dvs. sygeplejerskernes fagblad. De danske sygeplejersker var veluddannede og ydede en væsentlig indsats i en for dem meget fremmed og tilbagestående kultur. De kvindesagsbevidste sygeplejersker beskrev de slavelignende forhold mange af de tyrkiske kvinder levede under, krigens sørgelige følge, det hårde og anstrengende arbejde hos de sårede, og de mange medicinske sygdomme de også behandlede, som kom af dårlige hygiejniske forhold. Vi må næsten gå ud fra at Soffi har læst artiklerne og selv, trods alt, fået lyst til at prøve noget tilsvarende. Her i 1915 var det krigsskadede de ønskede at operere på og pleje, og under ordnede forhold; på byens sygehus eller i et feltlazaret fuldt ekviperet med det nødvendige, og i forsvarlig afstand fra kamphandlingerne.

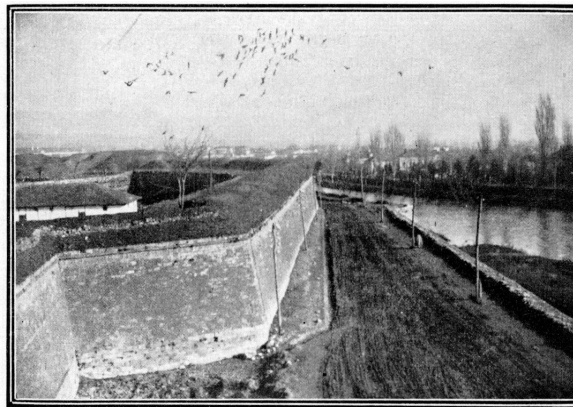
Allerede den 10. august 1914 stiftedes "Dansk hjælpeambulance Komite" af Prof. Edvard Ehlers. Det var en privat organisation som samlede penge ind til "at yde dansk lægehjælp og dansk sygepleje til de sårede" i "samvirke med sanitetsvæsenet i de allierede krigsførende lande". Så der var valgt side, og ved spørgsmål stillet til komiteen i pressen, blev der henvist til at Dansk Sygeplejeråd sendte danske sygeplejersker til Østrig. Udover selve hjælpen til de syge og sårede ønskede komiteen at vise det danske flag i et positivt lys hos de allierede, ved at det neutrale Danmark bidrog aktivt med en humanitær indsats, og endelig kunne danske læger og sygeplejersker få erfaring i en krigssammenhæng, som vil være af nytte "om krigens svøbe skulde naa os".

Komiteen kontaktede i første omgang de franske og belgiske regeringer og de første 3 sygeplejersker rejste af sted til et belgisk lazaret i november 1914. Yderligere en trådte til, og i marts 1915 rejste 4 til Lyon for at arbejde under fransk Røde Kors' ledelse. Den serbiske regering havde nogenlunde samtidig henvendt sig til komiteen, og den 1. ambulance blev gjort klar til at rejse til Serbien. "Ambulance" skal alene forstås som det udsendte personale, for der var forbud mod at føre sygeplejemateriale ud af Danmark. De forlod Danmark den 5. juni. Det første hold var sammensat af 4 læger, 9 sygeplejersker og en tolk. De 4 sygeplejersker som var i Frankrig stødte til dem. En femte, Jensine Sørensen som var rejst fra Danmark for at arbejde med det belgisk ambulancehold, fik ikke tilladelse til at rejse fra England til Belgien. Briterne var ekstremt meget på vagt efter spioner, og da udenlandske sygeplejersker havde været afsløret som sådanne kom tvivlen ikke Jensine til gode. Hjem ville hun ikke, så hun valgte at rejse til Paris og slutte sig til de andre. Den 2. serbiske ambulance bestod som nævnt af 4 læger og 13 sygeplejersker, de første alle mænd, de sidste alle frøkener, bortset fra Soffi som vi ved var Fru Clausen. Personalet blev hyret af den serbiske regering, medens den danske hjælpeambulancekomité fik sine udlæg til udrustning og rejser dækket af regeringen. Udgifterne beløb sig til i alt 14.909 kr. og 47 øre hvoraf den serbiske regering betalte 11.187 kr. 16 øre. Restbeløbet blev dækket af de privat indsamlede midler.

Desværre findes, så vidt vides, ingen detaljeret beskrivelse af 2. serbiske ambulances rejse fra København til Serbien. Ifølge Soffi i al korthed "Efter en smuk afsked på hotel Bristol gik vi om aftenen i DFDS's damper "Vidar" for næste morgen kl. 5 at gøre den lange rejse over London, Paris, Marseille, Saloniki til Nish, Serbiens midlertidige hovedstad, for at hjælpe de nødlidende Serbere". Minna Wifstrand fra 1. serbiske ambulance skrev hjem og hendes meget malende rejseskildring blev bragt i oktober 1915-udgaven af "Tidsskrift for Sygepleje". De så delfiner i Nordsøen, oplevede London med livlige opråb og militærmusik i gaderne og i Paris var de til højmesse i "Notre Dame", fik set slottet i Versailles og drak champagne på restaurant. I Marseille gik de ombord i en elegant fransk damper, hvor de levede kongeligt på 1. klasse, sejlede forbi ildsprudlende Stromboli, Korsika og Sicilien, for at købe kniplinger på Malta og i Athen "beså i brændende solhede byens dejlige ruin-marmorslotte". Soffis holds udtur var måske knap så fyldt med turistoplevelser, men under alle omstændigheder en fantastisk rejse igennem en Europa i krig.

Udsigt over Nisch og Nisava

Det gamle Kastel i Nisch

Den første danske hjælpeambulance ankom først i juli til Nis, hovedstad i Serbien på det tidspunkt. I juni skrev en australsk sygeplejerske i Nis hjem "In Nish, an inconceivably dirty and insanitary place, there are 120,000 people, chiefly refugees from Belgrad and Kragujevatz, and as the normal population is 40,000 the bulk of the newcomers had to herd under the most squalid conditions in the park. The presence of typhus

in the houses was indicated by black flags; they were flown from every second or third house". Danskerne meldte sig til tjeneste og kom, overraskende nok for dem selv, til at føle sig ganske uønskede. Lægerne kunne nok bruges i vikariater, men sygeplejerskerne var der egentlig ingen brug for. Gruppen blev delt i hold med en læge og flere sygeplejersker, og blev sendt ud i landet. Et hold blev i Nis, men blev hurtigt kaldt til hjælp i Montasir. Sygeplejerskerne mødte forholdene med undren over den manglende hygiejne og viden om sygepleje, og forstod nu hvorfor: der var ingen serbisk uddannede sygeplejersker. Der findes tilsyneladende igen breve, dagbøger eller erindringer fra andre i Soffis ambulance, men heldigvis fra den første ambulance. I følge Signe Møller var det en kamp imod "serbernes svineri", og med de indfødte plejepersonaler som havde "... svært ved at lystre og til at bestille noget, de havde tidligere regeret, som de fandt for godt. Patienterne betragtede de nærmest som forbrydere, og vi havde flere eksempler på, at de mishandlede dem, hvis de gjorde for megen ulejlighed eller kom til uheld".

Lady Paget

Mrs. Stobart

Lady Pagets var det første af de udenlandske hospitalet i Serbien og havde fungeret siden november 1914. Hun var gift med diplomaten Sir Ralph Paget, som var udsendt af briterne til at lede hjælpearbejdet i Serbien. Mrs. Stobart var en af flere engelske og skotske kvinder, som havde samlet midler ind til sådanne felthospitaler og selv var taget af sted. I de første måneder af krigen var deres henvendelse til the War Office ikke blevet taget alvorligt, men kvinderne havde taget udfordringen op ved at finansiere og arrangere alt, og var selv rejst ud til hvor der var brug for dem. Flere af disse hospitalet var udelukkende bemandede med kvindelige kirurger, læger, sygeplejersker, chauffører m.m. Omkring 800 skotske kvinder menes at have været i Serbien i 1915. Efterhånden vrimlede det med "ambulancer" med hundredvis af veluddannet sundhedspersonale som var villig til at knokle. De kom så langt væk fra som Canada og New Zealand. Og der var nok at se til, tyfusedemien i 1915 ramte Serbien hårdt.

Soffi var heldig synes hun selv og blev, sammen med en læge og 3 andre sygeplejersker fra gruppen, sendt til Belgrad. Dele af Belgrad lå i ruiner efter kampe i efteråret året før, som var endt med at Østrigerne havde taget storbyen den 1. december 1914. De holdt dog kun Belgrad i 14 dage, og ved serbernes generobring af byen tog de 40.000 østrigske krigsfanger. Belgrad havde inden krigen 120,000 indbyggere, i juli 1915 var kun 40,000 tilbage, de fattige. Byen lå ved floden Savas udmunding i Donauen, floden dannede nu grænse mellem Serbien og Østrig-Ungarn, dvs. fjenden var meget tæt på.

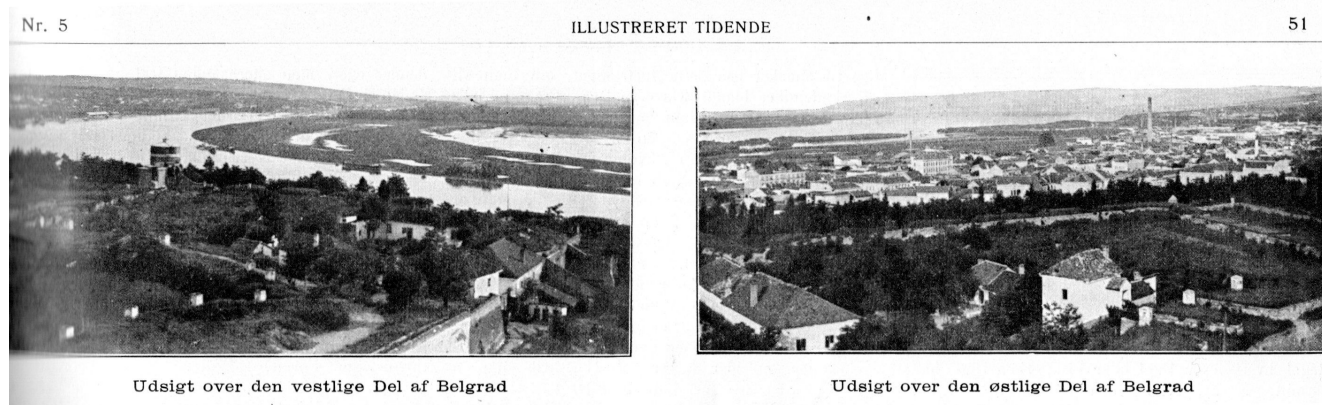

Det amerikanske hold med Dr. Ryan i midten

Det store moderne indrettede militærhospital i byens udkant med 2000 patienter var under amerikanske hænder med Dr. Ryan, frivillig i American Red Cross, som overlæge. Han havde serberne udnævnt til konsul. Han styrede det der var tilbage af byen, og med det amerikanske flag vajende over hospitalet var de så sikre som de kunne være, på ikke at blive angrebet. Amerikanerne var topprofessionelle, og havde som de andre udenlandske, modsat danskerne, selv deres eget udstyr og medikamenter med. Der var nemlig andre udenlandske ambulancer i byen, f.eks. British Farmers Hospital, finansieret af engelske bønder. Danskerne fik ansættelse ved Dronning Draga hospitalet ved Sava flodens bred, og udsigt til den lige overfor liggende østrig-ungarske by Semlin. Fra starten fik de skarpe ordrer til aldrig at vise sig ved vinduerne for at østrigerne ikke skulle tro at hospitalet blev benyttet til observationer. Helt anderledes var det for et andet hold fra 2. serbiske ambulance som blev sendt til Kragujevatz. Her skulle dr. H.J. Seemann, Thyra Kristoffersen, Eva Bjørrum og yderligere 2 danske sygeplejersker arbejde på et gammelt serbisk hospital med en serbisk læge og to læger og to sygepassere som var østrigske krigsfanger. De manglede simpelthen alt til behandling af patienterne.

Dr. Draga hospitalet var et mægtig kompleks, bygget i pavillonstil, og med plads til 2000. Deres var de civile patienter, med en afdeling som tog sig af 600 sindssyge patienter, og tillige husede en del flygtninge. De første uger havde de ifølge Soffi ikke ret meget at bestille på hospitalet og arbejdet var ikke krigsrelateret sådan som de havde forestillet sig det. Ikke desto mindre har deres indsats, som de andre røde kors medarbejderes, været afgørende for overlevelsen af tusindvis af patienter. Der var alvorlige sygdomme som tyfus og kolera som plagede i området, og patienter kritisk syge af tuberkulose skulle også behandles.

De primitive forhold, fattigdom og holden fast i gamle vaner var skyld i megen lidelse. De serbiske kvindelige patienter, som blev tvunget til at tage rene linnedtørklæder om hovedet, opdagede at "renlighed er en god ting", og det var ganske behageligt at være fri for alt det snavs og utøj. De strømmede til hospitalerne da de nu kunne se de gode resultater, som kom af selv enkle fremskridt, som at sterilisere instrumenterne til mindre operationer. Selv om de danske sygeplejersker opfattede serberne som tilbagestående mente Minna Wifstrand at de "...var gode og nøjsomme mennesker, langt mere glade og tilfredse med al deres snavs og utøj end mange kulturmennesker i al deres luksus og komfort".

Et andet område som viste sig problematisk for Soffi og de andre sygeplejersker var kosten. Lækkert som vi kan synes maden fra Balkan er, var det på ingen måde noget de synes smagte godt. Signe Møller skrev i begyndelsen at serbisk mad var uspiselig fordi den var fyldt med hvidløg og paprika, og om serberne at "de stinker af løg, så man ikke kan holde ud at være i nærheden af dem". Og for de stakkels serbere, som blev sat på diet af de danske sygeplejersker, viste det sig "umuligt at få patienterne til at holde diæt – selv om det var dem strengt pålagt ikke at nyde andet end æg og mælk, fandtes der altid hvidløg, rå frugt, rå agurk o.l. i sengen". Altså krig på madfronten og yderste frustrerende for begge parter. Og da der hen på efteråret var tegn på at krigen nærmede sig håbede danskerne på at de nu kunne arbejde med det de egentlig var rejst den lange vej for, krigsskader.

T.R.F. Butler in 1913

"..... several of us were standing on the steps of our hospital, watching a large enemy aeroplane that was hovering over the city. It had evidently come for the purpose of reconnoitering and, though repeatedly fired at, showed no inclination to depart. "This" said a friend of mine to me, "means an air-raid or a bombardment tomorrow." Så lang tid gik der ikke. Senere samme dag begyndte en beskydning af byen, for næste morgen at eksplodere i et sandt bombardement af Belgrad. T.R.F. Butler, en ung britisk frivillig i et andet hospital med britisk personale, beskrev i et brev hvordan Belgrad over de næste par dage blev bombarderet og stormet af østrigere. De havde ingen helle under amerikansk flag, og måtte til sidst flytte deres svageste patienter over til dr. Ryans beskyttende favn, og selv flygte med de raskeste af patienterne. For de danske læger og sygeplejersker var krigen de var kommet efter kommet.

Hospitalet havde til sit forsvar et fransk og et serbisk batteri. Når fjenden sendte sine granater over byen fra Semlin svarede det franske batteri med at afgiv dobbelt så mange skud. Det blev de hurtig "vant" til på hospitalet, men lagde mærke til det når det gik heftigere til. Ifølge Soffi var deres situation på hospitalet "uhyggelig" og om de 600 sindssyge patienter "deres rædsel lade sig ikke beskrive". Selv havde hun en hjertebanken som var "så uhyggelig voldsom at det føles som det hele sprænges". Bomber faldt rundt om hospitalet eller i dets have og ruderne sprang ved eksplosionerne. Efter 3 døgn med en øredøvende kanonade, hvor man kan se Soffi for sig, tællende til 5 sekunder, som der var mellem de granater der ramte rundt omkring sygehuset, kunne hun ikke mere. Byen stod i flammer, fjenden var på vej over Donau, og selv om de havde respekteret det amerikansk hospitals neutralitet var dr. Ryan såret, og det var ikke godt at vide hvad der ville ske om få timer. Soffi valgte at flygte medens de 4 andre danske sygeplejersker, Lena Tidemand, Ella Olsen, Kirsten Mammen og Hanne Thomsen valgte at blive sammen med amerikanerne. Begge beslutninger krævede mod. Dem der blev var under den beskyttelse det amerikanske flag og det røde kors gav, selv om det ingen 100% garanti var for god behandling. Flugt var heller ikke den nemme løsning.

Lena Tidemand, som arbejdede sammen med Soffi, skrev dagbog, og flere sider blev publiceret under "Bombardementet paa Belgrad i 1915" i "Tidsskrift for Dansk Røde Kors" i 1922.

Belgrad, natten 5.-6. oktober 1915

Her sidder vi 6 danske sygeplejersker i Dronning Draga Hospitalet i Belgrad; d.v.s. vi tror ikke, der er meget af Belgrad tilbage. – Man har nu bombarderet uafbrudt i 14 timer. Det er så forfærdeligt, at man ikke kan sige det, - og værst er det nu om natten. Vi sidder i vor store sovesal, har kun et lille tyndt stearinlys. Vandledning og elektrisk lys er i går bleven ødelagt, byen brænder, og bombardementet vedvarer; der er ikke 2 sekunder mellem skuddene og mange skud på en gang. – En del civile sårede blev i går bragt herind på hospitalet. Desværre er her kun 2 læger – 1 mandlig og 1 kvindelig -, og de er endda ikke fuldt uddannede, men gør tjeneste som sådanne. Her er ikke mange læger i Serbien; halvdelen af dem er døde af plettyphus. – Ja så er her også nervelægen, en ældre mand, der også har oversigt med Dr. Draga Hospitalet.

Det er kun fattige, der bebor Belgrad, og hvem af dem, der kunde, prøvede i løbet af dagen at flygte bort. – Det var så sørgeligt at se de stakkels fattige folk komme løbende med deres ejendele over armen og sengeklæder i en bylt i hånden. Skrækken var malet i deres ansigter, og de havde ingen trøst at give deres småbørn, der grædende løb ved siden af; de flygtede fra deres huse og vidste ikke, hvorhen de skulde gå – Når de skulde over en gade, stod de og betænkte sig en stund, inden de turde løbe over; det er jo, som om husmuren garderer en. Jeg gjorde det selv samme, da jeg i går gik over til mine patienter i sindssygehospitalet.

6. oktober

Det var en uhyggelig nat. Kl. 2 begyndte maskingeværilden; det var næsten det værste, fordi det lød så ganske nær, og kuglerne fløj os som hagl om ørene. Vi måtte gå bøjet, når vi passerede vinduerne, og vi stolede på, at muren var for tyk for kuglerne. – Jeg forstår ikke, vi har overlevet denne nat; jeg forstår ikke, at man næsten har vænnet sig til den støj artilleriilden giver, og faren, man er udsat for. Vi stoler på, at fjenden respekterer vort mægtige Røde Kors Flag, der vajer på hospitalet.”

Her på hospitalet har vi en god udsigt over en stor del af Belgrad, d.v.s. vi har jernskodder for vinduerne; men vi åbner skodderne ganske lidt for at se. – Og røg og ild er det eneste man ser. Bomber og skrapnellerne eksploderer, efter at de først har hvinet og fløjet gennem luften. – Første ser man glimt, så den gule eller grå røgsøjle, derefter måske ild, men i hvert fald en røg så utrolig tæt, stor og tung. Når skrapnellerne falder i Sava-floden, laver de det højeste, smukkeste springvand. – For resten er det ikke alle skrapnells, der eksploderer; vi kan allerede høre på lyden ved afskydningen, om den er god eller ej. – I øjeblikket flyver aeroplaner over byen og kaster bomber ned. Apotekerens halvvoxen søn står i gården og skyder med et almindelig gevær efter aeroplanerne; han mener bestemt, at en eller anden kugle nok skal ramme.

Banegården og de nærmeste stationer var ødelagt og det var umuligt at opdrive en vogn. Soffi måtte lade sin bagage ligge, og uden andet end det hun stod og gik i måtte hun vandre 25 km til fods til den nærmeste stationsby Reknic. Vejen lå overstrøet med døde heste og vogne fulde af sårede transporteredes samme vej, væk fra Belgrad.” Aldrig skal jeg glemme den forfærdelige flugt under granatregnen, hvor man hvert øjeblik kunde vente døden. Flyvere tog stærkt del i bombardementet, flere gange var de omtrent over hovedet på flygtningene og lod deres bombe falde...”. Medens mørket faldt på tog Soffis panik til. Kunne hun finde den rigtige vej til Reknic? Heldigvis traf hun en serbisk soldat som forstod hendes spørgsmål ”Reknic?” og viste hende vej over majsmark og floder til stationen. Her holdt et tog med sårede som Soffi hoppede på. Det var en forfærdelig rejse, mange døde, men mon ikke Soffi har gjort sit til at lindre hvor hun kunne. Toget blev angrebet af en flyver, men slap væk fra bombardementet i kørbar stand og ankom til Cuprila med 9 timers forsinkelse.

Søndagsmarked i en Landsby paa den serbiske Grænse

I Cuprila kunne Soffi hilse på 3 danske kollegaer, Kirsten Nielsen, frk. Effersøe og Kristina Bøgstrøm. De valgte i første omgang at blive på deres poster. Frk. Bøgstrøm dog selv som patient, idet hun var angrebet af malaria. Alida Friedericksen havde som Soffi valgt at rejse hjem og de fulgte ad videre til Nis. D.v.s. tilbage til hovedstaden. Her var flagsmykket i forventning om at forstærkninger i form af franske og engelske tropper ville nå frem inden fjenden. Det var umuligt for damerne at finde et hotelværelse i Nis, for franske officerer der allerede var i byen og andre flygtninge havde lagt beslag på alt. Husly fandt de hos et hold russiske læger og sygeplejersker, som viste sig at være meget gæstfri. Her fik de lov til at hvile ud i to døgn, og mon ikke det var tiltrængt. Soffi rejste som sagt uden bagage og har formentlig her i byen kunnet skaffe sig det nødvendige. Videre måtte Soffi og Alida så, for krigen fulgte jo efter dem, og næste mål for de to hjemvendende var Saloniki, Grækenland.

Belgrad – Soffi Clausen, Ella Olsen, Kirsten Mammen og Hanne Thomsen fra 2nd. og Lens Tideman fra 1st.

Nis – Montasir - Jensine Sørensen og Gerda Henriksen fra 1st.

Kragujevatz – Thyra Kristoffersen og Eva Bjørrum fra 2nd.

Cuprila – Th. Effersøe og Alida Fredericksen fra 2nd. og Kirsten Nielsen og Kristina Bøgstrøm fra 1st.

Urice – Ysby (Skopje) – Signe Møller, Minna Wifstrand 1st.

Nogle af sygeplejerskerne og hvor de var udstationeret en tid.

Men lad os dvæle lidt ved danskerne som blev i Serbien. I sin dagbog i Belgrad den 9.oktober skrev Lena Tideman *"I morges tidlig sagtnedes støjen, og pludselig hørte det op. -... - Jeg så ud af vinduet – intet viste sig – ingen lyd – jo nu pludselig lød taktfaste fodslag og nu – aldrig vil jeg glemme den gysen, der gik igennem mig – så jeg disse væmmelige pikkelhuer komme svingende om hjørnet af gaden – De standsede ved vor dør. Jeg fløj ned ad trapperne og mødte ved indgangsdøren en løjtnant med store hornbriller; han spurgte brøstigt, hvad det var for et hus, og hvorfor vi også havde det amerikanske flag oppe; jeg oplyste ham om, at alle hospitaler stod under amerikansk beskyttelse."* Danskerne var, i forhold til østrigerne, ikke fra en fjendtlig magt, og kunne fortsætte deres arbejde der hvor de var. De serbiske patienter blev dog skubbet sammen i et par stuer, og det var besættelsesmagtens sårede der skulle plejes. De 3 sygeplejersker som ikke kunne engelsk blev på Dr. Draga under tysk/østrigsk ledelse, medens Lena Tideman rykkede over til amerikanerne efter et par dage. Hun forlod Belgrad sammen med dem d. 10. november og rejste hjem via Budapest og Wien.

En serbisk Grænselandsby i Krigens Tegn

Sygeplejerskerne fra den første serbiske ambulance, som havde arbejdet under yderst primitive forhold i Urice, Signe Møller, Minna Wifstand og Johnny Henrichsen rejste til Nis den 13. oktober. De ankom lige efter Soffi var rejst videre, de skulle ikke hjem, men til Yskyb. Efter en besværlig rejse nåede de frem til det britiske hospital, ledet af Lady Paget. Her mødte Minna, Signe og Johnny pludselig ordnede forhold, med effektiv ledelse og velforsynede magasiner. Denne lykke varede dog kort, bulgarerne indtog byen 14 dage senere. De blev taget "til fange" med briterne, men sygehuset fik lov at fortsætte, nu med ekstra travlhed med krigssårede og bulgarske patienter. Ifølge Signe "behandlede bulgarerne deres fanger udmærket" og danskerne "blev til enhver tid behandlede med den allerstørste hensynsfuldhed." Efter 4 måneder blev hele det udenlandske personale, 60 personer inkl. Lady Paget, sendt til Sofia. Da danskerne ikke tilhørte en fjendtlig magt fik de lov til at forlade Sofia med det samme, og de rejste tilbage til Danmark via Wien.

Holdet som havde haft base i storbyen Nis i første omgang rykkede til Montasir, hvor de også blev udsat for forhold de ikke havde oplevet før. Patienterne var hovedsagelig civile, og manglen på hygiejne var hovedproblemet. De fik til hjælp soldater, gamle fattige fårehyrder fra bjergene i fåreskindskofter, som aldrig havde set en spand sæbevand før. Danskerne måtte selv tage skåneærmerne på, og sled i det som små heste. Den grundige rengøring virkede, og så kunne de tage fat på den egentlige sygepleje. Da bulgarerne nærmede sig blev de evakueret og rejste til Saloniki.

Monica Stanley

<http://www.gutenberg.org/files/33001/33001-h/33001-h.htm>

Sidst men ikke mindst var der holdet fra Kragujevatz, med bl.a. Thyra Kristoffersen og Eva Bjørrum. Monica Stanley, sygeplejerske på Mrs. Stobart's hospital som lå lige udenfor Kragujevatz, skrev dagbog. Hun skrev om tyske flyvere som smed bomber over byen den 30. september og 1. oktober. Mrs. Stobart skulle rejse med et hold på 20 til den bulgarske frontlinje næste dag, og danskerne flyttede den 1. oktober over fra det serbiske hospital til det britiske felthospital. Under Dr. Mays ledelse arbejdede de 3 danske sygeplejersker nat og dag med de krigssårede, som strømmede til. Efter tre uger måtte de flygte med "tyskerne i hælene". Deres rejse, dramatisk og farlig, tog dem igennem et iskoldt bjerglandskab med den mest pauvre proviant, og med kuglerne flyvende over hovedet af dem. Først den 11. december ankom de til Podjoritza i Montenegro og sikkerhed. Skibsløjlighed var de så heldige at få fra San Giovanni til Brindisi sammen med andet flygtende røde kors personale, og Sir Ralph Paget.

Serbiens Beboere paa Flugt mod Albanien og Montenegro
over vildsomme Bjergveje.

Soffi og Alidas rejse ud af Serbien havde ikke været så farefuld og skræmmende, men let og behagelig har den heller ikke været. Engelske og franske tropper lå i store teltlejre ved Saloniki. Soffi mindes en folkevittighed fra Belgrad som sagde "at den engelske soldat kommer for sent, fordi han skal barberes tre gange, inden han drager af sted". De blev heller ikke Serbiens redning i denne omgang men det skyldes i hvert faldt ikke deres hang til at se velsoigneret ud. Damerne skulle fra Saloniki med et fransk skib til Marseille. Billetterne var i orden, men så fik skibet ordre til at blive liggende. Det lykkedes at bytte billetter om til den italienske damper "Montenegro" som også havde Marseilles som bestemmelsessted. Men da de nåede til Neapel fik kaptajnen ordre til at blive. I Neapel fik Soffi og Alida assistance fra den danske konsul, som rådede dem til at forsøge at rejse hjem via Schweiz. I Zürich sørgede den danske konsul for de fik nyt pas til Tyskland og så tog de af sted, for at blive standset ved den schweiziske grænse fordi de var kommet fra Serbien. De var nødt til at vende om og tage tilbage til Zürich. Vejen hjem måtte så blive den lange og bekostelige over Frankrig og England, selv om damernes penge til hjemrejsen var opbrugt. De blev holdt tilbage i Bern i 8 dage, og først efter Professor Ehlers forklarede sammenhængen, at de var danske sygeplejersker på vej hjem efter at have udført hjælpearbejde, lykkedes det dem at skaffe en tilladelse til at rejse videre. Ved den schweiziske/franske grænse kom de i forhør, og måtte overfor nogle franske officerer gennemgå hele deres gøren og laden siden de forlod Danmark: udturen, alt det de havde oplevet i Serbien og deres besværlige vej dertil hvor de nu stod.

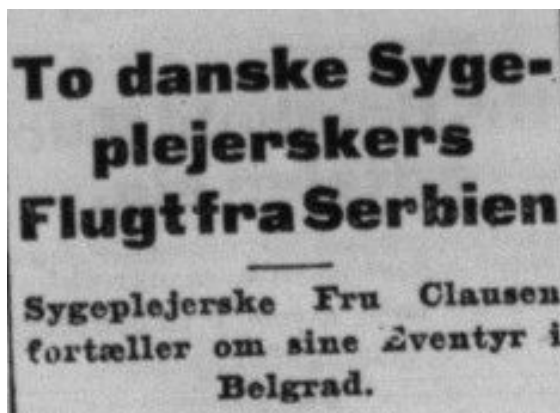
Omsider nåede Soffi og Alida til Paris. Gensynet med storbyen må have været en meget anderledes oplevelse end da damerne første gang havde været der 4 måneder tidligere. Franskmændene var mistroiske over for skandinaver, for de havde nyligt grebet og dømt en dansk artist, Carl Petersen, for spionage. Nu rejste de to damer alene, og ikke som del af en større officiel "ambulance" på vej ud i verden for at redde liv. Det var der noget mistænkeligt ved. Det var også her at de måtte ødelægge deres dagbøger.¹ Deres ophold i Paris varede 4 dage medens deres papirer blev ordnet. Turen over kanalen til England var ifølge Soffi "uhyggelig". Til trods for at vejret var stille, blev mange af passagererne søsyge. Damperen sejlede med dobbelt hastighed af normalt på grund af faren for undervandsbåde og det afstedkom voldsomme rystelser.

Næste stop var i London. Her tog den danske gesandt, kammerherre Bernhof og generalkonsul Bøggild sig af dem, ordnede papirerne og forsynede dem med det nødvendige. Man håber næsten for Soffi og Alida at de trods alt har slappet lidt af nu, med viden om at der ikke var så langt hjem og at alt blev ordnet på deres vegne. Deres to kollegaer, Thyra og Eva, der nåede fra Montenegro til London godt en måned senere, sidst i december, nød i hvert fald deres ophold i byen. I ro og mag, siddende i et komfortabelt værelse, talte disse sygeplejersker med en journalist om deres oplevelser i Serbien og flugten. Artiklen blev bragt i "The British Journal of Nursing". Soffi og Alida var i London en uges tid. Der lå en del danske både på Themsen, men de måtte ikke tage passagerer med. I stedet tog de til Hull for at sejle med damperen "Primula" som DFDS havde givet dem fri hjemrejse på. Hjemturen var en "ubehagelig færd" med en brandstorm over Nordsøen. Om aftenen søndag den 14. november 1915 ankom de til København, efter at have været af sted i 4½ måneder og en hel del oplevelser rigere.

¹ Det er måske forklaringen på hvorfor det er Minna Wifstrands beskrivelse, som blev brugt i 1932-artiklen om Soffi og "Den spændende rejse til Serbien".

Serbien var ved slutningen af november 1915 helt i hænderne på de centrale magter, Tyskland, Østrig og Bulgarien. I kampene det efterår, døde 94.000 ud af 420.000 serbiske soldater, og yderligere 174.000 var enten ukampdygtige eller taget til fange. Det der var tilbage af den serbiske hær trak sig tilbage, og tilbragte år i landflygtighed. Der skete ikke rigtig mere i området før de allierede hære angreb i september 1918. Belgrad blev befriet den 1. november. Sir Ralph Paget blev britisk gesandt i København i august 1916 og Lady Paget blev præsident for "The Copenhagen Bureau". "Serbian Aid Society" som støttede serbiske krigsfanger ydede et omfattende hjælpearbejde. Bl.a. via KFUM som havde et internationalt depot i København.

Medens de havde været af sted kunne alle de udrejstes familier læse i de danske aviser og ugeblade om hvad der skete på den serbiske front. Ligesom for belgierne følte danskerne en stor sympati for befolkningen af endnu et lille land, som blev invaderet af fremmede magter. Alle de danske læger og sygeplejersker, med tolken i alt 36, som rejste til Serbien med ambulancerne i 1915 nåede hjem i god behold. De som havde været taget "til fange" blev behandlet ordentligt, og med respekt medens de arbejdede videre under besættelsesmagten, og indtil de rejste hjem. Flere deltog i senere udsendte danske ambulancer, eller meldte sig til f.eks. tjeneste i britisk røde kors. Flere blev hædret med udenlandske ordner for deres indsats. En anden sygeplejerske, finskfødt, men bosat i Næstved, rejste ud i marts 1918. Det var Fru overlæge Køster, rejsen gik til Finland og det er en helt anden fortælling.

Hjemme igen i København blev Soffi interviewet, og flere aviser bragte lange artikler om hendes flugt sammen med Alida ud af Serbien. Det havde været dramatisk og farligt, men også spændende og eksotisk, og ganske få andre danskere havde oplevet noget lignende på det tidspunkt. Man kan mærke adrenalinens pumpe endnu, og mon ikke der skulle gå flere uger inden de fik ro på sig igen. Og hun havde ikke glemt bagagen hun havde efterladt i Belgrad. Hun håber at ambulancekomiteen vil erstatte dens værdi med 2-300 kr. Soffi beundrer det serbiske folk for dets tapperhed og nøjsomhed. Om deres soldater mener hun at der næppe findes andre i verden, som kan bære lidelser og savn som de gjorde. Og om Serbien, andre nationer ville for længst have overgivet sig fjenden. Fru Soffi Clausen slutter " At tage til serbiske Front som sygeplejerske under de nuværende forhold er ingen sinekure(loppejtans). Men jeg er alligevel glad for, at jeg kom derved. Jeg har set et lille folk i en sidste helt modig kamp, og intet syner større og skønnere".

På et billede bragt i dagbladene 1. juli ses hele holdet til 2. serbiske ambulance.

Ifølge navnelisten mangler Frk. Kristine Christensen, formentlig erstattet af Frk. Kirsten Mammen som var med, og Dr. Herbert Johannes Seemann. Dr. Hallas skulle ikke med, men havde været chef for XIII reservehospital i Belgrad fra d. 12 nov. til den 13. jan, og igen i juni-juli 1913.

Stående fra venstre mod højre ses Dr. Hans Christian Gram, Dr. Erik Himmelstrup, Alfrida Hansen, Fru Soffi Clausen, Th. Effersøe, J. Nielsen, Christoffersen og Frederiksen, Dr. Hallas og Dr. Seedorff

Siddende fra venstre til højre: Frøknerne Olsen, Thomsen, Madsen, Bjørrum, M. Nielsen, Nielsen og Mammen.

Kilder:

Samtidige aviser og blade

Tidsskrift for Sygepleje

Tidsskrift for Dansk Røde Kors

Hjælp ydet fra Danmark til de Krigshærgede Lande under og efter verdenskrigen 1914-1918 samlet og udarbejdet af Dansk Røde Kors.

Esther Petersen, Over grænser – om danske sygeplejerskers arbejde og studier i udlandet 1899-1940

Dansk Mongolsk Selskab maj 2008 – En sygeplejerskes eventyrlig liv – Siv Ringdal

<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0354-7310/2010/0354-73101004143P.pdf>